

Andrew T. Price-Smith, **Contagion and Chaos: Disease, Ecology and National Security in the Era of Globalization, Küreselleşme ve Salgın Hastalıklar**, (Cambridge: MIT Press, 2009), 296 sayfa, 17,05 £, 978-0-262-66203-1.

Murat YOLUN*

Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Colarado College'ta görev yapan ve sağlık ile çevre güvenliği alanında uzman olan Prof.Dr.Andrew T. Price-Smith'in yazmış olduğu bu eser, küreselleşmenin siyasetten spora kendisini her alanda hissettirdiği bir dönemde geçmişteki bulaşıcı hastalıklar ve bunların etkilerini incelemektedir. Kitabın esas gayesi bulaşıcı hastalıkların, doğrudan veya dolaylı bir biçimde toplumların ve devletlerin varlığı için bir tehdit unsuru olduğunu ortaya koyabilmektir. Yazar bu noktada salgın hastalıklar ve küreselleşme arasındaki ilişkiyi devlet merkezli bir bakış açısı ile ele alırken bu konunun devlet ve toplum arasındaki etkileşime olan yansımaları da ihmal etmemektedir. Başka bir deyişle, Price-Smith bulaşıcı hastalıkların devlet aygıtı üzerinde yarattığı maddi ve manevi tahribatı anlatmakta bulaşıcı hastalıklar, toplum ve devlet üçgeninde olan bitenleri de somut veriler ışığında okuyucuyla paylaşmaktadır. Kitabın ana argümanı patojenlerin, (hastalık yapıcı) hükümet kurumları, ekonomiler ve toplumlar üzerinde stres etkeni olarak bulunması ve bulaşıcı hastalıkların, devletlerin yönetme kabiliyetini felç edebilmesidir. Yazara göre, patojenler bağımsız değişkenler olurken devletler ise bağımlı değişkenlerdir. Toplum ise ara değişken olarak Price-Smith'in argümanında kendisine yer bulmaktadır.

Price-Smith amacını gerçekleştirebilmek için konuyu oldukça akıcı biçimde analiz etmiştir. Kitabın bölümleri öncelikle beden ve politika ile ilgili konulardan AIDS ve grip gibi dünya tarihinde dikkat çekici insani yıkımlara yol açan hastalıklara kadar geniş bir yelpaze sunuyor. İlk bölümde sağlık ve siyasal yapılar arasındaki ilişkide bağımlı ve bağımsız değişkenler anlatılarak sonraki kısımlarda verilen olayların teorik altyapısı hazırlandığı belirli olmaktadır.

* Arş. Gör., Adıyaman Üniversitesi Tarih Bölümü.

Eserin ilk kısmında izahatlara girişilmesi, veba ve kolera gibi bulaşıcı hastalıkların dünya tarihinde ve küreselleşme olgusu içinde net bir bağlam içinde oturtulmasına çok ciddi anlamda katkı sağladığı aşikârdır. Kitabın ikinci bölümünün başlığı “Salgın Hastalıklar, Tarih ve Devlet”tir ve bu bölümde Price-Smith Antik Yunan’dan 1914 yılına kadarki epidemi veya pandemilerin toplumları, ekonomileri ve devletleri nasıl istikrarsızlaştırdığı üzerine odaklanıyor. Bu bölüm, geçmişteki tifüs, veba, çiçek hastalığı ve kolera salgınlarının epidemiyolojisi ve sonuçları üzerinde tatmin edici bilgiler sunuyor. Benim kanaatime göre, bu bölüm bir öncekinde verilen teorik çerçevenin içini dolduran bir mahiyete bürünmüştür. Yazar 3.,4.,5.ve 6. bölümlerde ise sırasıyla 1918 gribi, Zimbabve’deki AIDS/HIV hastalıklarının etkilerini, Deli Dana hastalığı ve 2000’leri yılların başında patlak veren SARS’ı (Ağır Akut Solunum Yolu Yetersizliği Sendromu) ele alıyor. 7. bölümün ise kitapta dikkat çekici bir yeri olduğunu düşünüyorum, çünkü kitap devlet ve salgın hastalıklar ilişkisi ve geçmişteki salgın hastalıkların yaratmış olduğu tahribatlar üzerinden giderken burada savaşların, bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkmasında ve mortalite ile morbiditesinde nasıl bir etki yarattığı üzerine odaklanmış. Price-Smith bunu yaparken de 3. bölümde kullanmış olduğu yöntem benzer şekilde bulaşıcı hastalıkları farklı başlıklara ayırmış. Ancak, bu bölümde önce teorik verilmiş olması konunun iyi biçimde ortaya konmasını kolaylaştırmıştır. 8. ve son bölümde ise sağlık, iktidar ve güvenlik konusu işlenmektedir. Önceki bölümlerde de bu konudan bahsedilmiş ancak son bölümde detaya inildiği söylenebilir.

Price-Smith kitabında ortaya koymuş olduğu düşüncelerin doğruluk payını arttırmak gayesiyle tarihsel epidemiyolojinin imkânlarını sonuna kadar kullanmış ve ayrıca teorik çerçevesini güçlendirebilmek için de Jean Jacques Rousseau ve Machiavelli gibi kişilerin fikirlerinden de yararlanmış. Örneğin, 16. yüzyılda İtalya’yı vuran veba salgınına tasvir edebilmek için Machiavelli’nin yazdıklarını alıntılanmıştır. Yine benzer şekilde, yazar salgın hastalıkların devlet aygıtı üzerinde yarattığı negatif etkiyi ispatlayabilmek için Tukidides’in M. Ö. 5. Yüzyıldaki tifüs salgını hakkında söylediklerine atıfta bulunmuştur. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus şudur: Price-Smith geçmişteki salgın hastalıkları anlatırken salt tasvir edici bir yazım tekniği kullanmıyor ve kitabı teorik bir çerçeve içinde ilerletiyor. Pek çok makale veya kitap tarihteki salgın hastalıkları anlatırken betimleyici bir yaklaşımdan bir türlü kurtulamıyor. Ancak bu kitabın bir argümana sahip olması kendi hanesine bir artı olarak yazılabilir.

Price-Smith'in bu kitabının en önemli özelliklerinden bir tanesi de kitap, geçmiş ve güncellik arasındaki dengeyi kurmasıdır. Salgın hastalıkların etkisi anlatılırken sadece SARS ve AIDS gibi günümüzdeki hastalıklar değil, geçmişte Atina'da ve Bizans'ta ortaya çıkan epidemilere de yer verilmiştir. Örnek vermek gerekirse, kitabın 7. bölümünde tifüsün Peloponez Savaşı'nda (M.Ö. 431-404) ve Birinci Dünya Savaşı'nda askeri birliklerin muharebe kabiliyetini nasıl azalttığı anlatılmıştır. Ayrıca, tarihsel epidemiyoloji alanında oldukça değerli eserler ortaya koymuş olan William McNeill ve Alfred Crosby'ye sürekli olarak atıfta bulunulması ortaya koyulan argümanın gerçekçiliğinin pekişmesine önemli katkı sağladığı iddia edilebilir. Bu noktaya kadar Price-Smith'in bilimsel literatüre çok ciddi katkı sunduğu gerçeği ile karşı karşıyayız. Kitabın kullandığı kaynaklara bakıldığında zengin bir kaynakçanın kullanıldığı görülmektedir. Bu konuyla ilgili olarak yazılan kaynaklar uygun bir metod çerçevesinde kullanılmıştır. Lakin, kitapla ilgili olarak gözüme çarpan olumsuz birkaç hususu belirtmek gerekir. Öncelikle, Kitabın bölümlerinin konu başlıkları arasında bir tutarsızlık göze çarpıyor. Örneğin, dünya tarihinde adından en çok söz ettiren hastalıklardan bir tanesi olan 14. yüzyıldaki veba salgını bir alt başlık olarak ele alınırken deli dana hastalığı üst başlık olarak ele alınmıştır. Deli dana hastalığı İngiltere'de hayvancılık üzerinde zarara yol açarak bir tehdit unsuru haline gelmiştir, ancak bu hastalıktan bahsetmeden önce, çok daha yıkıcı sonuçlara yol açan veba ve kolera gibi hastalıkların küreselleşen dünyada ne tür etkilere sahip olduğu daha geniş biçimde ele alınsaydı ortaya çok daha iyi bir çalışma çıkabilirdi. Ayrıca, küreselleşme olgusu ile ilgili biraz daha fazla bilgi verilebilmiş olsaydı daha iyi olurdu.. Yalnız, kitabın bu özelliği, resmin bütününe görmemizi engellemektedir.

Özetle, Price-Smith'in kitabına baktığımızda, bu eser deskriptif bir çalışmanın ötesinde bir nitelik taşımaktadır. Patojenler halk sağlığını bozarak hem iktidar hem de ulusal güvenliği tehdit edici bir niteliğe haizdir. Bulaşıcı hastalıkların yıkıcı etkisi kendisini ulusal düzeyde demografiden ekonomiye kadar uluslar arası düzeyde ise güç ilişkilerinden ulusal arası ticarete kadar hissettirmektedir. Ulaşım ve iletişim imkanlarının muazzam seviyede arttığı ve dünyanın en ücra köşelerinin dahi dünya ekonomisine dahil olmaya başladığı bir dir dönemde, bulaşıcı hastalıklar, halk sağlığını daha rahat biçimde etkileyerek devletlerin yapısını zedelemekte ve toplumsal düzene ağır bir darbe vurabilmektedir. Bu durum da doğal olarak ulusal güvenlikte açık meydana getirmektedir.